

REKVIJEM ZA SPLITSKU RIVU

UDK: 711.4.025.4 (497.5 Split)

Primljeno: 14. XI. 2007.

Stručni rad

Dr. sc. DUŠKO KEČKEMET

Luka Bobovišća

21404 Ložišća, HR

Autor analizira i kritizira natječaj, projekt i izvedbu obnovljene tradicionalne Rive u Splitu.

Ključne riječi: povijesna jezgra, problemi rekonstrukcije, urbanistički zahvati

Forma slijedi funkciju.

L. F. Sullivan

Dugotrajna predstava obnavljanja splitske Rive je završena, ali kulise su ostale – zauvijek. Rečeno je da obnova Rive nije problem i da je djelo uspješno izvedeno, uz opće pohvale. No, u posljednje sam tri godine samo u lokalnom dnevniku sakupio oko 150 uglavnom polemičkih napisa: pohvala i kritika. Nikada jedan urbanistički ili kulturni problem nije u Splitu bio tako aktualan i kontroverzan kao obnova Rive, osim obnove stare Fontane na njoj. Sada je sve gotovo i možemo ocijeniti što smo dobili s obnovom tradicionalne i Splitanima omiljene Rive.

Rivu nije trebalo obnavljati, nego popravljati i dotjerati, izvesti novo opločanje, pojačati rasvjetu, disciplinirati 'štekate' i predstaviti arheološke nalaze starih obala. Natječaj nije bio potreban, a kad je raspisan, morale su se odrediti i osnovne propozicije, kojih su se natjecatelji morali držati. Prihvaćeni

projekt – ne popravka, ne obnove, nego nove Rive – pogrešan je zbog svojeg naglašenog 'modernizma' i zbog potpunog nepoštivanja tradicije. A tradicija je iznimno važan čimbenik u povijesnom dijelu Splita. Autori su 'obnovu' rješavali kreativno, originalno i osobno, ne uzimajući u obzir tradicionalne urbanističke i kulturne vrednote Splita.

Žiri koji je jednoglasno prihvatio ponuđeni projekt, bio je sastavljen jednoobrazno, uglavnom od arhitekata, a bez onih stručnjaka koji bi u ovakvom posebnom slučaju bili korisni, iz područja povijesti, kulture, pomorstva, hortikulture, te kojeg kulturnog građanina s osjećajem za očuvanje splitske baštine.

Ovakva nova Riva – koja mnogima može biti i privlačna – mogla je biti projektirana na Žnjanu ili u nekom drugom suvremenom dijelu grada, ali ne u onome koji je opterećen, ali i bogat vrijednom povijesnom baštinom.

Stara se splitska Riva navodi i projektira kao *šetnica*, a ne riva, obala, pristanište, što su bila obilježja za nju značajna i kvalitetna. Iako je, srećom, odbačeno projektirano razigrano stubište pristana, Riva više nije namijenjena i pristajanju brodova – barem određenog broja i vrste, što bi je oživjelo. Dok su uz nju pristajali puljiški trabakuli ili otočki leuti, bila je zanimljivija i življa. Pogrešno je i neobrazloženo projektiranje samo srednjeg dijela stare Rive, bez onog istočnog i zapadnog. Je li to učinjeno zbog parkirališta automobila ili zbog neriješenog pitanja Fontane?

Opločanje većega dijela Rive velikim betonskim pločama potpuno je promašeno. Riva bliješti u svom odbojnom sjaju, poput kakvog aerodroma, a ne 'šetnice'. Stručnjaci su ustvrdili da bi brački kamen bio jeftiniji od 'tehno-betona'. Netko je podrugljivo napisao: Zar ćemo graditi od bračkog kamena jer je od njega građena Dioklecijanova palača? Možda baš i zbog toga što je brački kamen ne samo na zidovima Dioklecijanove palače dokazao tisućljetnu otpornost, pogotovo u pločniku na Poljani kraljice Jelene, po kojemu i danas gazimo. Ponosni smo što su od bračkog kamena građene najpoznatije palače u svijetu, a mi kao da ga se stidimo i obraz Splita, splitsku Rivu, prekrivamo betonskim pločama.

Brački je kamen dokazao ne samo svoju ljepotu nego i trajnost. Nije ni svaki brački kamen jednake kvalitete i trajnosti. Na zapadnom dijelu otoka brao se kamen za dalmatinske luke, osobito otporan kada je izložen moru. On na splitskoj istočnoj obali dokazuje i danas svoju trajnost, a oštećenja nisu posljedica vremena, nego fizičkih udaraca brodova.

Što se odbojne bjeline tiče, valja naglasiti da postoji i sivi brački kamen, hrpav, štokovan, koji bi bio poželjniji i prihvatljiviji. Kao alternativu asfaltu nitko nije ni spomenuo ni pokušao ocijeniti opločanje srednjega, 'kolnog dijela rive granitnim kockama. Danas ni stručnjaci ne znaju da takvo opločanje trgova i ulica postoji u svim starim europskim gradovima, a i u Splitu je do prije pedesetak godina prevladavalo na dijelu stare Rive, na čitavoj istočnoj obali i na većini ulica starijega dijela grada. Ono već spada u tradiciju Splita, a funkcionalnije je od betona. Široki procjepi među betonskim pločama bit će problem za čišćenje, a problem će biti i oštećenja rubova ploča (i ženskim potpeticama što upadaju u njih). Kolika je trajnost limenih ulomaka među njima, ne znam.

Upravo je apsurdno da se, uz betonske ploče koje su skuplje od bračkog kamena, zbog 'štednje', za ostala kamena opločanja koristio krajnje loš i nekvalitetan kamen, umjesto lijepog bračkog, dokazano kvalitetnog.

Palme su se još davno nametnule tradicionalnoj splitskoj Rivi, iako se palma nekoć - kao egzotična, a ne domaća biljka - mogla vidjeti tek tu i tamo u kakvom parku. Sjeća stabala murvi i borova u svim našim primorskim mjestima i mjestancima urbanistički je i hortikulturni primitivizam. Borovi, a pogotovo pelegrinke, pa i murve, dokazali su se tradicionalno pogodnijima i funkcionalnijima te slikovitijima od megalomanske palmomanije, koja je, nažalost, zahvatila i istočnu i zapadnu obalu splitske luke. Kada se te palme na splitskoj Rivi, na koje smo se već navikli, još ističu posebnim podnim osvjetljenjima, onda postaju jeftin kič.

Sporni su i cvjetnjaci na splitskoj Rivi. U lukama su oduvijek postojala sjenovita i slikovita stabla, ali ne i cvjetni parkovi (uostalom, svaka će ih lebičada uništiti). Cvijeće je na Rivi poželjnije u velikim stojećim kamenim ili sličnim vazama. Sađenje dalmatinskog bilja jeftin je ustupak regionalnom koloritu.

Rasvjeta je poseban problem u novim splitskim projektima. Novi su ferali pokvarili opći dojam Marmontove ulice, a bili su dovoljni konzolni na zgradama; promašili su i u rasvjeti Gradskog parka. Novi rasvjetni stupovi, već zvani 'vješala', nameću se Rivi bez razloga. Nekadašnji rasvjetni stupovi (danas djelomično još na ostalom dijelu luke) bili su skladni i funkcionalni, nimalo staromodni. Trebalo je jedino pojačati rasvjetu na Rivi (danas je, koliko sam vidio, dio Rive pod palmama u još većem mraku).

Posebno je neopravdana i apsurdna rasvjeta s tla na obnovljenoj Rivi. Kome koristi svjetlo odozdo, umjesto odozgo (sličnu apsurdnu primjenu podne rasvjete izveo je i autor danas odbojnog 'obnovljenog' Gradskog parka).

Oba tipa novih klupa na Rivi promašeni su modernistički hir projektanata. Stari tip klupa (poželjno ne obojenih bijelo, nego samo zaštićenih premazom, s tamnim željeznim bočnim dijelovima) sačuvan je još na Matejuški (a možemo im se diviti i na obnovljenoj Rivi u Supetru, koja je mogla biti uzorom novoj splitskoj Rivi). Taj tip vrtne i ulične klupe ima u svijetu – i u nas – stoljetnu tradiciju. Udobna je za sjedenje i jeftinija od novoprojektiranih. Ukloniti te udobne i lijepe jeftine klupe i zamijeniti ih problematičnima i skupljima, nerazumno je, uz suvišni trošak.

Nove klupe na Rivi odbijaju teškim masivnim kubusom pod njima. Upravo su smiješne one s koso ukopanim betonskim pločama, koje kao da će svakoga trena srušiti. Uske su letve neudobne za sjedenje jer žuljaju, a njihov postrani stršeci dio nema nikakva opravdanja; dapače, ostavlja dojam da bi se svaki čas mogao polomiti.

‘Štekati’ s tendama osjetljiv su problem na Rivi, ali su potrebni i korisni kad su nadzirani, količinom, oblikom, bojom.... Oni su do sada bili tek pokretni inventar Rive, koji se po potrebi, ili nekim drugim planom, mogao mijenjati. Novi su štekati arhitektonski i urbanistički fiksni dio Rive i ne omogućuju ni u budućnosti slobodnu primjenu drugih. Njihova osvjetljenja i slične izmišljotine proizvoljne su zamisli preuzetnih projektanata, a u uspješno djelovanje ventilatora u zatvaranju i otvaranju tendi sumnjamo. Promašenu funkciju ti su propeleri već dokazali pri prvom naletu vjetra, kada se tende nisu uredno sklopile, nego zgužvale. Na njima se pri prvoj kiši skupljala voda, pa ih je trebalo probiti da voda oteče.

Ali dok su fiksni metalni nosači tendi štekata sami vrlo problematični, njihova naknadna visinska produženja nije ničim moguće obrazložiti i opravdati. Oni svojim monotonim nametnutim ritmom nagrđuju cijelu Rivu. Usto je nedopustivo da se nameću čak i pročelju Dioklecijanove palače, koje se više i ne može snimiti bez tih metalnih legionara pred njim.

Novi uniformirani stolići i stolice u štekatima odmah su postali teme ne samo podsmjehivanja nego i najozbiljnije kritike. Plastični stolići najjeftinije serijske proizvodnje mogli bi zadovoljiti neki skromni kafić, ali ne tradicionalnu Rivu. Oni su doslovno jeftina bofl roba. Predmeti s njih klize, a voda kojom su ispunjeni(!) moći pod njima.

Stolice od tankih željeznih šipki ne djeluju nimalo solidnije. Gosti - pogotovo oni nešto krupniji - boje se da će se srušiti pod njima. Bilo je naprosto

drsko prisiliti korisnike štekata da uklone solidnije stolove i stolice (kojih je primjenu trebalo tek disciplinirati - ali ne ujedno i potpuno uniformirati) i da plaćaju nove, funkcionalno i estetski lošije.

I same bijele tende štekata ljeti propuštaju mnogo svjetla i vrućine, pa su ti novi štekati u ljetnim sunčanim satima prazni, dok su nekoć bili puni gostiju.

Ljeti je cijela nova Riva sa svojom blještavom bjelinom odbojna i prolazniku i onome tko se želi na njoj odmoriti i popiti osvježenje. Ponovio se slučaj s jednako 'moderno' obnovljenim Gradskim parkom, koji je, ovako ogoljen, bez posjetilaca.

Premda projektanti naglašavaju da je čitav projekt nove Rive u skladu sa svjetskim spomenikom Dioklecijanove palače i da je podređen njoj, on je svojim modernističkim i nametljivim rješenjima degradira, svodeći je na turistički suvenir. Već bi to bio opravdani razlog negiranja ovakvog projekta, za što donekle snose odgovornost i državne i regionalne nadležne ustanove, upravne i političke, ali i službeni konzervatori, koji nisu bili dovoljno kritični i odlučni da se suprotstave osnovnim koncepcijama ovoga plana.

O bušenju južnog pročelja Palače kako bi se postavili reflektori (a mogli su bolje služiti svrsi da su postavljeni na krovove kućica pred njim) nema smisla ni govoriti, jer je to naprosto barbarski čin.

Jedan od temeljnih propusta propozicija, projekta, ocjenjivačke komisije, ali i konzervatora i arheologa jest da nisu prethodno uzeli u obzir moguće arheološke nalaze, posebno spomenički istaknute starije splitske Rive. Oni su morali biti prisutni pri prvim planovima ovoga projekta, a ne tek pri iskopima, kada su prisilno morali djelovati u teže svrhovitoj žurbi.

Ne znam je li bilo moguće ostaviti vidljivu antičku Rivu u malenom dijelu nove. To bi bilo najpoželjnije rješenje, jer mijenja dosadašnju spoznaju pristupa Palači s mora.

Ako to nije bilo tehnički moguće, mislim da se moralo sve arheološke nalaze proučiti bez žurbe (radi proslave sv. Duje) i snimiti (što je, vjerujem, učinjeno), a zatim opet pomno i stručno zatrpati, ali ne poklopiti debelim betonskim slojem - što će ga novi arheolozi do pedeset ili sto godina teško uklanjati - nego tanjim i kamenim pločama nad njim. Smatram da je u tom kamenom pločniku trebalo (pločama druge boje ili tona) siluetarno naznačiti sve vremenske faze starih splitskih obala pod njim, a na informativnoj ploči

(poput ostalih korisnih u starom gradu) prikazati i opisati razvitak splitske obale od antičke do današnje.

Uvjeran sam da će sljedeće generacije Splitskana teško shvatiti gubitak tradicionalne splitske Rive, žaliti za njom i zgražati se nad ovim rušenjem, kao što su se prekasno zgražali nad rušenjem jednako tradicionalnoga staroga Sustipanskog groblja i njegovog pretvaranja u suvremeni nekorisnjeni park.

Svađe i međusobna spočitavanja danas, nakon gotova čina i povlačenja od odgovornosti za neke izvedbe, a naročito kritike neopravdanog trošenja novca neobrazloženim skupim narudžbama, posebno onim inozemnima, ukazuju da se dio poticaja obnove splitske Rive nije temeljio na postizavanju boljega i trajnijega, nego na osobnim i drugim privrednim, čak i stranačkim interesima, zbog čega cijeli slučaj postaje za Split i Splitskane još tragičniji.

Pogotovo ne nalazim uvjerljivima kritike stručnjaka koji su blagoslivljali novu Rivu, a sada za sve propuste krive izvođače, koji da se nisu držali prvotnog dobrog projekta. Po mome je mišljenju osnovna pogreška bila već u projektu, a o materijalnim interesima nekih izvođača i njihovih posrednika ne mogu govoriti, jer za to nisam stručan, niti imam pokazatelje.

Ovu analizu nisam napisao samo kao stari Splitskanin nego i kao stručnjak, autor nekoliko knjiga i stotinjak napisa o prošlosti, urbanizmu, arhitekturi i umjetnosti ovoga iznimno istaknutoga grada, pogotovo ne kao 'senilni i dokoni penzioner', kako su nazivali kritičare ove izvedbe. Ova kritika nije napisana ni tek nakon gotovog čina, jer sam većinu zamjerki objavio još pri upoznavanju samoga projekta.

Želio bih da ova kritika, ako je dovoljno i uvjerljivo obrazložena, ne bude tek plač za još jednim promašenim urbanističkim zahvatom u Splitu (nakon Gradskog parka, a djelomično i atraktivne Marmontove ulice), nego i upozorenje na daljnje moguće urbanističke promašaje u starom dijelu Splita, što će slijediti: obnova Fontane ili nova fontana, istočni dio Rive, zapadna i istočna obala, šetnica na Pisturi, dovršenje dobro započete Matejuške, korištenje staroga Hajdukovog igrališta...

Svi oni mogu biti novi Sustipani.

Ili se moramo složiti s tvrdnjom mnogih da novo mora zamijeniti staro, pa i tada kada je staro bilo dobro i lijepo. U tom slučaju nije potrebno kritizirati obnovu Rive, nego za nju pisati *requiem*.

A REQUIEM FOR THE SPLIT RIVA

Summary

The old waterfront in Split was traditionally a quay, and also the place of gathering and promenade of the citizens of Split. Its asphalt surface needed to be redone, and the lamp posts and café chairs and tables improved.

The City invited tenders for the renovation of the Riva. The jury consisting of architects chose the project of the Zagreb architecture studio that designed a completely new Riva, regardless of its traditional aspect and function, whereas its tradition was affected, and the classical Diocletian's palace on it degraded.

The functional and nice benches, lamp posts, previous café chairs and tables etc. were removed without any reason and replaced by new ones of doubtful aesthetics and functionality.

The Riva has not been paved with the traditional and quality stone from the island of Brač that has perfectly been preserved for as many as 1700 years in Diocletian's Palace and for 150 years in the city harbor. Instead, huge and heavy concrete blocks have been used.

The Split Riva has thus lost its prominent urban and social traditional value and functionality.

Odbojno blješteća površina betonskih ploča

Monstruozni nosači tenda štekata koji zakrivaju pogled na Dioklecijanovu palaču

Nove klupe na kosim pločama

Novi stolovi i stolice na štekati